

Рентабельність діяльності підприємств: вплив на формування прибутку для оподаткування

У статті проаналізовані склад та рентабельність фінансових результатів операційної, інвестиційно-фінансової та звичайної діяльності підприємств з урахуванням впливу цих складових на оцінку бази оподаткування для обчислення податку на прибуток.

Ключові слова: рентабельність, прибуток, витрати, операційна, інвестиційна, фінансова діяльність.

В статье проанализированы состав и рентабельность финансовых результатов операционной, финансово-инвестиционной и обычной деятельности предприятий с учетом влияния этих составляющих на оценку базы налогообложения для исчисления налога на прибыль.

Ключевые слова: рентабельность, прибыль, затраты, операционная, инвестиционная, финансовая деятельность.

The author analyses profitability of the operational, investment, financial and ordinary activity of the enterprises taking into account the impact of these components on a calculation of the tax base for the enterprise profit tax.

Keywords: profitability, profit, expenses, operational, investment, financial activity.

Постановка проблеми. Програмою економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» зниження податкового навантаження визначено як пріоритетний напрям у створенні сприятливого бізнесового клімату в Україні [1]. Важлива роль в удосконаленні оподаткування прибутку підприємств відведена гармонізації податкового та бухгалтерського обліку доходів та витрат. При розробці Податкового кодексу України враховані зауваження податкоплатників та експертів по наближенню механізму формування прибутку підприємств, який оподатковується, до методичних основ бухгалтерського обліку фінансових результатів діяльності підприємств. Таким чином, основу механізму оподаткування прибутку побудовано на методичних принципах формування фінансових результатів підприємств на основі бухгалтерського обліку з окремими корегуваннями витратів, які вираховуються із обсягу оподаткованого доходу. Але на відміну від групування доходів і витратів, яке прийняте при обчисленні фінансових результатів у бухгалтерському обліку і яке дозволяє окремо оцінити ефективність операційної,

фінансової та інвестиційної діяльності, податковий облік не розкриває результативність кожного з цих важливих складових кінцевого фінансового результату підприємств – податкоплатників.

Необхідність у визначенні окремих результатів по операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності пов'язана з тим, що кожен вид діяльності має кардинально відмінний фінансовий результат – від рентабельної операційної діяльності до постійно збиткової інвестиційно-фінансової, що негативно впливає на базу оподаткування прибутку підприємств.

Мета статті. Дослідити тенденції формування обсягу прибутку як бази оподаткування в умовах різних методик його обчислення (податкового та бухгалтерського), враховуючи різний рівень рентабельності операційної та фінансово-інвестиційної діяльності як складових фінансового результату звичайної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Згідно з діючою практикою публічна фінансова звітність про господарську діяльність підприємств розкриває результативність доходів та витрат тих видів діяльності, з яких складається звичайна діяльність цих підприємств. Структура доходів та витрат звичайної діяльності формується у формі 2 «Звіт про фінансові результати», методика складання якої затверджена Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 3. Методика формування фінансових результатів за бухгалтерським обліком розкриває результативність використаних ресурсів окремо за кожним видом звичайної діяльності, в якій виділяється операційна, фінансова, інвестиційна. Крім цього, виділяється результативність надзвичайної діяльності, а також фінансовий результат до та після оподаткування.

Звичайна діяльність, своєю чергою, поділяється на операційну, фінансову та інвестиційну.

Операційна діяльність є основною (профільною) діяльністю підприємств, яка пов'язана з виробництвом та реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення даного підприємства.

Інвестиційна діяльність виникає під час придбання – продажу необоротних активів та фінансових інвестицій.

Фінансова діяльність забезпечує покриття потреб підприємства в капіталі, безперебійне та повне фінансування операційної та інвестиційної діяльності.

Відповідно до Податкового кодексу України при визначенні прибутку для оподаткування облік доходів і витрат не виді-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ляється результативність операційної та іншої діяльності, в тому числі фінансової та інвестиційної, як окремих об'єктів оподаткування. Декларація з податку на прибуток побудована за принципом простого підсумування доходів–витрат, коригування яких передбачено залежно від завдань повнішого врахування фіскальних доходів, тобто не проводиться деталізація сальдо доходів–витрат у розрізі сфер, в яких вони утворюються. Логістична розбіжність між формами податкового та бухгалтерського обліку призводить до того, що тривалий час без належної уваги з боку контролюючих урядових струк-

тур знаходяться процеси надмірного вкладання коштів у збиткову інвестиційно–фінансову діяльність.

Для виявлення відмінностей у відображенні податкової та бухгалтерської баз нарахування податку на прибуток проаналізуємо результати діяльності підприємств України за 2005–2011 роки в контексті її складових, тобто операційної та інвестиційно–фінансової діяльності.

Як показують дані табл. 1, за 2005 рік суб'єктами господарювання був отриманий фінансовий результат від операційної діяльності в межах 70 млрд. грн., у 2011 році – 186

Таблиця 1. Формування фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання за статтями доходів та витрат, млрд. грн.

№ п/п	Статті доходів та витрат (по Україні в цілому)	Періоди							
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	9 міс. 2012
Операційна діяльність									
1	Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	1823,8	2313,6	3020,56	3827,19	3360,0	4071,22	4971,3	2906,9
2	Непрямі податки та інші вирахування (ПДВ в обороті підприємств, акцизний збір, та інші обов'язкові платежі та збори)	352,79	441,27	579,24	740,14	667,31	780,34	920,09	549,7
3	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (стр. 1 – стр. 2)	1471,01	1872,33	2441,32	3087,05	2692,69	3290,88	4051,21	2357,2
4	Інші операційні доходи (оренда, одержані штрафи, пені, реалізація оборотних активів, списання кредиторської заборгованості, курсові різниці та ін.)	191,9	250,82	347,24	560,89	472,48	594,86	781,5	214,9
5	Операційні витрати (виробнича собівартість продукції, послуг, адміністративні витрати та витрати на збут, інші операційні витрати)	1592,8	2042,84	2678,9	3560,71	3098,2	3784,94	4645,9	2496,7
6	Результат операційної діяльності (прибуток) (стр. 3 + стр. 4 – стр. 5)	70,11	80,31	109,66	87,23	66,98	100,8	186,81	75,4
Інвестиційно–фінансова діяльність									
7	Доходи (дивіденди, дохід від інвестицій в асоційовані, дочірні, спільні підприємства, дохід від цінних паперів, безплатно одержані активи)	153,96	170,69	282,94	346,22	398,7	477,68	490,4	172,4
8	Витрати (відсотки за кредит, оплата фінансового лізингу, втрати від інвестицій, втрати від курсових різниць, сплата страхових сум, вартість реалізації фінансових інвестицій та необоротних активів)	162,69	180,29	271,04	444,4	471,8	527,96	558,6	214,0
9	Результат інвестиційно–фінансової діяльності (збиток, прибуток)	-8,73	-9,60	11,9	-98,18	-73,15	-50,28	-68,2	-41,6
10	Результат від звичайної діяльності до оподаткування (прибуток, збиток)	61,38	70,71	121,56	-10,95	-6,17	50,52	118,61	33,8
Надзвичайні доходи та витрати									
11	Доходи (відшкодовані втрати, страхове відшкодування)	0,19	1,59	1,27	1,42	0,66	5,24	4,24*	...
12	Витрати (стихійні лиха, пожежі, техногенні аварії)	0,39	0,74	1,18	1,15	3,26	1,35	1,35*	...
13	Результат від надзвичайної діяльності	-0,20	0,85	0,09	0,27	-2,6	3,89	2,89*	...
14	Фінансові результати від звичайної та надзвичайної діяльності до оподаткування	61,18	71,56	121,65	-10,68	-8,77	54,41	121,5	33,8
Податок на прибуток									
15	Податок на прибуток (бухгалтерський облік)	19,92	25,14	37,23	30,35	28,36	40,51	53,7	
16	Чистий прибуток (збиток)	41,26	46,42	84,42	-41,03	-37,13	13,9	67,8	

* Експертна оцінка.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

млрд. грн. Порівняння параметрів 2005 та 2011 років показує, що грошові потоки, які обслуговують доходи та витрати операційної діяльності, за сім років (без врахування інфляційних чинників) зросли в 2,2 раза, а потоки, які були акумульовані в інвестиційно-фінансовій діяльності, – в 3,1 раза.

Проте за 2005–2011 роки (окрім 2007 року) інвестиційно-фінансова діяльність принесла збитки. У кризових 2008–2009 роках було отримано збитки (відповідно (–98) та (–73) млрд. грн.), і вони повністю перекрили прибутки від операційної діяльності (відповідно 87 та 67 млрд. грн.). Через значні збитки від інвестиційно-фінансової діяльності в 2008–2009 роках отримано від'ємний результат чистого прибутку в цілому по економіці.

Варто підкреслити, що номінальні грошові потоки, що акумулюють підприємства з 2001 по 2011 рік, при здійсненні операційної діяльності зросли в середньому у 5,2 раза, а грошові потоки, які спрямовані в інвестиційно-фінансову діяльність, – у 14,2 раза.

Розрахунки рівня доходів та витрат окремо операційної та інвестиційно-фінансової діяльності показують, що саме остання приносить поки що збитки і значно знижує рівень прибутковості всієї економічної діяльності, акумулюючи значні фінансові ресурси. Такі тенденції повинні були зумовити впровадження спеціальних податкових механізмів для зменшення негативного впливу цих збитків.

Таблиця 2. Вплив фінансових результатів інвестиційно-фінансової діяльності суб'єктів господарювання на фінансовий результат операційної діяльності (по Україні в цілому)

№ стр		Періоди											
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 9 місяців
1	Доходи: від інвестицій в асоційовані, дочірні, спільні підприємства; від цінних паперів; отримані дивіденди, відсотки за облігаціями та іншими цінними паперами; дохід від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів; від курсових різниць; безоплатно одержані активи, млрд. грн.	33,75	43,98	85,31	138,01	153,96	170,69	282,94	346,22	398,67	477,68	490,4	172,4
2	Витрати: сплачені відсотки за кредит; оплата фінансового лізингу; витрати на випуск, утримання та обіг власних цінних паперів; втрати від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів; втрати від інвестицій та курсових різниць; уцінка фінансових інвестицій; сплата страхових сум, млрд. грн.	37,21	51,53	95,25	152,11	162,69	180,29	271,04	444,4	471,82	527,96	558,6	214,0
3	Співвідношення витрати/доходи, %, (стр. 2 / стр. 1 x 100%)	110,3	117,2	111,6	110,2	105,7	105,6	95,8	128,25	118,3	110,5	113,9	124,1
4	Збиток (прибуток) від інвестиційно-фінансової діяльності до оподаткування (стр. 1 – стр. 2) млрд. грн.	–3,46	–7,55	–9,94	–14,10	–8,73	–9,60	11,9	–98,18	–73,15	–50,28	–68,2	–41,6
5	Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток) млрд. грн.	20,58	20,98	27,74	57,00	70,11	80,31	109,66	87,23	66,98	100,8	186,81	75,4
6	Вплив збитків (прибутків) від інвестиційно-фінансової діяльності на зменшення (підвищення) прибутку від операційної діяльності, % (стр. 4 / стр. 5 x 100%)	–16,8	–36,0	–35,8	–24,7	–12,45	–11,95	+10,85	–112,55	–109,2	–49,88	–36,5	–55,2

Джерело: розраховано за даними [2–8] без банків та бюджетних установ.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Але, як підкреслювалося раніше, цього не відбувається з огляду на те, що в Декларації податку на прибуток не ведеться облік результативності окремо по операційній, інвестиційній та фінансовій діяльності.

Враховуючи загрозливі тенденції, які формуються в сфері інвестиційно-фінансової діяльності підприємств, наведемо дані за більш широкий часовий діапазон (з 2001 року) та порівняємо їх із результатами операційної діяльності (табл. 2).

Варто підкреслити, що у зведеній звітності органами статистики окремо не розраховується результат від інвестиційно-фінансової діяльності, але його можна отримати на основі даних форми «Формування чистого прибутку», яка розміщена на офіційному сайті Держстату в рубриці «Статистична інформація / Фінанси / Чистий прибуток (збиток) підприємств / Формування чистого прибутку (збитку) підприємств за видами економічної діяльності», а також методологічної прив'язки, виходячи з Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати» в частині віднесення сум доходів-витрат до відповідних видів діяльності.

Дані табл. 2 свідчать, що за період 2001–2011 років (окрім 2007 року) від інвестиційно-фінансової діяльності були отримані збитки, які в 2008–2009 роках повністю поглинули прибутки від операційної діяльності. В 2001, 2005, 2006 роках збитки від інвестиційно-фінансової діяльності зменшили отримані у реальному виробництві прибутки на 12–16%, у 2002–2004 роках – на 25–36%, у 2010 році – на 50%, у 2011 році – на 36,5%. Це означає, що приблиз-

но на таку ж частку була знижена база оподаткування для нарахування податку на прибуток.

Співвідношення між нарахованими збитками та чистим прибутком показує (табл. 3), що в 2008–2009 роках збитки від інвестиційно-фінансової діяльності не лише погасили прибутки, отримані від операційної діяльності, але за обсягами майже утричі перевищили нарахований податок на прибуток. У 2002–2004 роках збитки від інвестиційно-фінансової діяльності майже дорівнювали величині податку на прибуток.

Лише у 2005–2006 роках збитки були майже вдвічі менші, ніж податок на прибуток, а в 2010 році – менше на 24%. Із цих десяти років виключенням був тільки 2007 рік, в якому від інвестиційно-фінансової діяльності були отримані прибутки. Таким чином, оцінку податкового навантаження на реальний сектор слід розглядати з урахуванням фінансових результатів, отриманих від різних видів діяльності. Не можна допускати того, що збитковість інвестиційно-фінансової діяльності та негативний результат від обігу цінних паперів призводили до зниження прибутковості, отриманої в реальному виробництві.

Враховуючи, що інвестиційно-фінансова діяльність підприємств приносить збитки, необхідно аналізувати ефективність процесу інвестування не тільки з точки зору динаміки обсягів інвестицій, а також необхідно оцінювати співвідношення між різними напрямками інвестицій.

На даний час органи статистики формують аналітику по показниках валових та капітальних інвестицій, у склад яких включають інвестиції в основний капітал та в нематеріальні активи [9, с. 303; 7, с. 47, 106; 10, с. 198, 200].

Таблиця 3. Формування чистого прибутку суб'єктів господарювання України, млрд. грн.

№ стр		Періоди											
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 9 місяців
1	Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток)	20,58	20,98	27,74	57,00	70,11	80,31	109,66	87,23	66,98	100,8	186,81	75,4
2	Фінансовий результат від інвестиційно-інвестиційної діяльності, збиток (прибуток)	-3,46	-7,55	-9,94	-14,10	-8,73	-9,60	11,9	-98,18	-73,15	-50,28	-68,2	-41,6
3	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (стр. 1 + стр. 2)	17,12	13,43	17,8	42,9	61,38	70,71	121,56	-10,95	-6,17	50,52	118,61	33,8
4	Фінансовий результат від надзвичайної діяльності	1,81	-0,36	-1,03	-0,29	-0,2	0,85	0,09	0,27	-2,6	3,89	2,89*	...
5	Фінансовий результат всієї діяльності до оподаткування, прибуток (збиток) (стр. 3 + стр. 4)	18,93	13,07	16,77	42,61	61,18	71,56	121,65	-10,68	-8,77	54,41	121,5	33,8
6	Податок на прибуток (бухгалтерський облік)	6,62	9,59	11,94	14,95	19,92	25,14	37,23	30,35	28,36	40,51	53,7	25,1
7	Чистий прибуток (стр. 5 – стр. 6)	12,31	3,48	4,83	27,66	41,26	46,42	84,42	-41,03	-37,13	13,19	67,8	8,7
8	Довідково: Ставка податку на прибуток, %	30	30	30	25	25	25	25	25	25	25	23	21

Джерело: розраховано за даними [2–8] без банків та бюджетних установ.

Таблиця 4. Обсяги та структура інвестицій суб'єктів господарювання України

Показники	Періоди											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Фінансові інвестиції, млрд. грн.												
з них:	31,6	45,2	55,9	83,9	140,3	168,2	215,8	337,8	414,6	479,8	502,9	594,3
короткострокові	3,36	5,85	7,45	14,1	23,03	34,1	50,4	78,96	110,2	139,2	168,7	211,4
довгострокові	28,2	39,4	48,4	69,8	117,3	134,1	165,4	258,9	304,4	340,6	334,2	382,9
Фінансові інвестиції, % до ВВП	18,6	22,1	24,7	31,4	40,7	38,1	39,7	46,9	43,6	52,5	38,16	45,14
Інвестиції в основний капітал, млрд. грн.	23,6	32,6	37,2	51,0	75,7	93,1	125,3	188,5	233,1	151,8	150,7	209,1
% до ВВП	13,9	15,9	16,5	19,1	21,9	21,1	23,3	26,4	24,5	16,6	11,4	15,9

Джерело: розраховано за даними [9, 2–8, 10] без банків та бюджетних установ.

При цьому статистичні дані по фінансових інвестиціях не знаходяться у «вільному доступі», оскільки не представлені в окремих тематичних формах, а містяться поміж інших показників у таблицях «Необоротні активи за видами економічної діяльності» та «Оборотні активи за видами економічної діяльності», які деталізують відповідні статті балансу. Але з огляду на те, що на макрорівні дані статей балансів, як правило, не аналізуються, небезпечні для національної економіки процеси фінансового інвестування залишаються поза межами уваги урядовців та законодавчого впливу.

У табл. 4 представлені дані, що характеризують обсяг та динаміку інвестицій в основний капітал та фінансових інвестицій.

Варто підкреслити, що в період, що аналізується, фінансові інвестиції постійно збільшуються і за обсягами значно перевищують інвестиції в основний капітал. У 2011 році вони вже в 2,8 раза перевищують інвестиції в основний капітал, при тому що в 2000 році – лише в 1,3 раза.

Відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП складається в середньому на рівні 13–26% (у 2008–2010 роках – 16 та 11% відповідно), а фінансових інвестицій – 18–44% (у 2008–2010 роках – 52 та 38%).

Інвестиції – це вкладення капіталу в грошовій, матеріальній і нематеріальній формах в об'єкти підприємницької діяльності з метою одержання прибутку, забезпечення зростання капіталу чи досягнення соціального ефекту (суспільного впливу), є головним видом реалізації стратегії розвитку [11].

Для модернізації економіки та створення умов для інноваційного розвитку особливо важливими є виробничі інвестиції, оскільки це вкладення у реальні активи, пов'язані з виробництвом товарів (послуг).

Виробничі інвестиції забезпечують приріст реального (фізичного) капіталу, оскільки інвестиціями у виробничі фонди (реальні інвестиції) є вкладання капіталу у засоби виробництва, а також спрямовані на приріст матеріально-технічних засобів.

Але, як показують дані табл. 4, фінансові інвестиції в Україні значно перевищують інвестиції в основний капітал. Це свідчить про те, що має місце не нагромадження капіталу, а його вимивання із сфери виробництва та переміщення у сферу обігу цінних паперів. Фінансові інвестиції – це вкла-

дення в цінні папери (придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів); на відміну від виробничого, фінансове інвестування не передбачає створення нових виробничих потужностей. Крім того, фінансові інвестори не беруть участі в управлінні реальними активами [11].

Вкладення у фінансові інвестиції потенційно повинні приводити до отримання додаткового інвестиційного доходу при користуванні вільними грошовими активами, а також слугувати захистом від інфляції. Але фінансові інвестиції в Україні у вигляді прямих – внесення коштів або майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права та портфельних – придбання цінних паперів (акцій, облігацій, депозитних сертифікатів, казначейських зобов'язань), деривативів та інших фінансових інвестицій на фондовому ринку поки що є непродуктивними. Тому й не здійснюється реінвестування за рахунок доходу (прибутку), отриманого від інвестиційних операцій в модернізацію виробництва.

Оскільки фінансове інвестування не дає позитивних результатів його цілком правомірно можна розглядати як канал виводу капіталу із підприємств. На це звертає увагу й А. Гальчинський, підкреслюючи, що капітал намагається трансформуватися переважно у фінансові активи, які дуже швидко обертаються...» [12].

В. Лановий у статтях «Реформи полягають в отриманні прав на розподіл фінансових потоків» та «Прокризовий бюджет, або гроші на вітер» робить наголос на те, що капітал вилучається з економіки і це створює підстави для формування зайвого дефіциту бюджету та збільшення бюджетної підтримки з боку держави [13, 14].

З огляду на те що результативність фінансових інвестицій підприємств на рівні держави практично не аналізується, не вживаються і адекватні заходи по запобіганню непродуктивного вкладення коштів. Безумовно, необхідно створювати привабливі умови для інвесторів, у тому числі й на фінансових ринках, на що вірно звертає увагу А. Федоренко, досліджуючи фінансові інвестиції та механізми удосконалення їх оподаткування [18]. Але при цьому необхідно враховувати їхні обсяги та пропорції. Не можна допускати, щоб фінансові інвестиції значно перевищували інвестиції в основний капітал і при цьому не давали необхідного інвестиційного доходу.

Таблиця 5. Рентабельність діяльності суб'єктів господарювання України, %

Показники	Періоди									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 9 м-ців
Рентабельність операційної діяльності (розрахована на основі фінансового результату до оподаткування)	4,3	6,4	7,0	6,6	6,8	3,9	3,3	4,0	5,9	3,0
Рентабельність усієї діяльності (розрахована на основі чистого прибутку за виключенням податку на прибуток)	0,6	2,6	3,5	3,3	4,4	-1,5	-1,5	0,5	1,8	
Рентабельність від інвестиційно-фінансової діяльності	-3,7	-3,8	-3,5	-3,3	-2,4	-5,4	-4,8	-3,5	-4,1	

Джерело: за даними [8, с. 133, 144; 7, с. 47, 149, 151] без банків та бюджетних установ.

Про ефективність використання матеріальних, трудових, фінансових, природних ресурсів свідчить показник рентабельності. Дані табл. 5 показують, що рентабельність операційної діяльності значно вища, ніж рентабельність усієї господарської діяльності. Але причина полягає не в тому, що рентабельність усієї діяльності розраховується на базі чистого прибутку (без податку на прибуток), а значною мірою в тому, що інвестиційно-фінансова діяльність збиткова. Зокрема, рентабельність операційної діяльності в кризові 2008–2009 роки становила 3,9 та 3,3%, проте збитки від інвестиційно-фінансової діяльності (–98 та –73 млрд. грн.) призвели до від'ємної рентабельності економіки в цілому (–1,5%).

Показник рентабельності операційної діяльності розраховується без збитків, одержаних від інвестиційно-фінансової діяльності, тому він не може об'єктивно відображати загальну економічну ефективність. Проте показники рентабельності операційної діяльності вказуються в узагальнених таблицях, програмах соціально-економічного розвитку країни та інших документах державного значення [16, с. 47; 10, с. 70].

Необхідно звернути увагу також на те, що в Посланні Президента України до Верховної Ради «Модернізація України – наш стратегічний вибір» теж наведена рентабельність операційної діяльності [9, с. 242–243].

«Щорічні послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України» відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо системи програмних документів) від 17 травня 2012 року №4731–VI [20] визначені як головний документ, на підставі якого діятимуть, а також видаватимуться нормативно-правові та організаційно-розпорядчі акти Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади та головами і керівниками управлінь місцевих державних адміністрацій (для чого внесені зміни до законів України «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади» та «Про місцеві державні адміністрації»). Оскільки Послання Президента набули значення головного стратегічного документа, за яким будуть діяти всі органи влади, необхідно, щоб у ньому не використовувалися часткові показники ефективності про стан прибутковості економіки. Використання показника рентабельності операційної діяльності приховують негативні тенденції в сфері формування прибутків та рентабельності інве-

стиційно-фінансової діяльності і не концентрують увагу на цих недоліках, що поступово будуть тільки загострюватися.

Державна податкова служба України виступила з ініціативою щодо введення податку з обігу цінних паперів, у тому числі оподаткування фінансових транзакцій. За даними ДПСУ, загальний обсяг договорів торговців цінними паперами 2011 року становив 2,2 трлн. грн., з яких на десять українських бірж приблизно припадала лише одна десята частина таких договорів (235 млрд. грн.). Решта угод пройшли через позабіржовий ринок, «непрозорість і відсутність контролю над яким створюють умови для переведення чималих капіталів у тіньовий сектор економіки» [21]. При величезних оборотах позабіржового ринку (близько 2 трлн. грн.) відрахування до бюджету становили лише 152 млн. грн. податку на прибуток у 2011 році. Для порівняння наводяться такі цифри: наприклад, податкове навантаження на фонд оплати праці становить 45,5% у виробництві та 42% – у торгівлі при обсязі фонду оплати праці у 2011 році понад 400 млрд. грн. За звітами тільки одна з десяти операцій проходить через організовану біржу і понад 70% із них збиткові. Висновки ДПСУ підтверджуються тривалими тенденціями формування збитків від інвестиційно-фінансової діяльності.

Висновки

На макроекономічному рівні процес формування прибутку та рентабельності підприємств не знаходить відповідної уваги. У зведеній статистиці не формуються дані, які б були доступні для здійснення факторного аналізу процесів утворення прибутків (збитків) окремо в операційній та інвестиційно-фінансовій діяльності.

У податковому обліку також не ведеться аналіз доходів-витрат у розрізі операційної, інвестиційної, фінансової діяльності. Це негативно відображається на процесах формування податкової бази. На сьогодні реальні чинники формування податкової бази глибоко не аналізуються.

За десять років поспіль (крім 2007 року) інвестиційно-фінансова діяльність принесла значні збитки і фактично поглинула прибуток, отриманий у реальному виробництві. Але ці тенденції не знаходять адекватної оцінки при розробці податкових механізмів з оподаткування прибутку.

Для оцінки результативності національної економіки поряд із показниками ВВП, індексів цін, динаміки виробництва

провідних галузей; товарообороту, чисельності зайнятих працівників та середньої заробітної плати, величини інвестицій та прибутку, обсягів експорту–імпорту, використовується показник рентабельності, який комплексно відображає економічну ефективність діяльності суб'єктів господарювання. Але, як засвідчив аналіз практики застосування показника рентабельності під час дослідження при складанні програмних документів державного рівня, використовується показник рентабельності лише операційної діяльності [9, с. 242–243; 7, с. 47; 10, с. 70]. Подібний підхід свідчить про те, що до уваги береться неповна інформація про рентабельність фінансового результату, яка об'єктивно не відображає реальні тенденції прибутковості в економіці.

Оскільки діяльність підприємств складається з операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, а інвестиційно–фінансова за останні десять років (крім 2007 року) приносить значні збитки, поглинаючи значну величину операційної рентабельності, одержаної в реальному виробництві та наданні послуг, необхідно визначити рівень рентабельності в залежності від вкладу в загальний результат операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Предметом детального аналізу мають стати сфера фінансового інвестування та обертання ресурсів при вкладенні коштів в асоційовані, дочірні, спільні підприємства, емісії, розміщенні корпоративних прав (акцій, облігацій).

Для цього необхідно:

- на макроекономічному рівні проводити аналіз рентабельності (дохідності) окремо в розрізі операційної, фінансової, інвестиційної діяльності;

- розробляти спеціальну статистичну таблицю у зведеній звітності з фінансів з відображенням показників дохідності (рентабельності) різних видів діяльності;

- внести зміни в Декларацію з податку на прибуток на предмет відображення доходів–витрат в розрізі операційної, фінансової, інвестиційної діяльності;

- враховуючи тривалий період збитковості інвестиційно–фінансової діяльності, необхідно запровадити податкові механізми щодо обмеження включення цих збитків, оскільки вони знижують податкову базу по податку на прибуток.

Також потрібно розробити заходи для зниження рівня збитковості інвестиційно–фінансової діяльності та обмеження можливостей вкладання вільних ресурсів у фінансові інвестиції, якщо вони значно перевищують реальні інвестиції в основний капітал.

Список використаних джерел

1. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» <http://www.mem.gov.ua/content/category1320>
2. Фінанси України за 2001 рік: Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України. 2002. – 116 с.
3. Фінанси України за 2002 рік: Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України. 2003. – 133 с.
4. Фінанси України за 2003 рік: Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України. 2004. – 126 с.
5. Діяльність підприємств–суб'єктів підприємницької діяльності за 2004 рік: Статистичний збірник: в 2–х частинах. – Ч. 1. – К.: Держкомстат України, 2006. – 120 с.
6. Діяльність підприємств–суб'єктів підприємницької діяльності за 2005 рік: Статистичний збірник: в 2–х частинах. – Ч. 1. – К.: Держкомстат України, 2006. – 120 с.
7. Діяльність суб'єктів господарювання за 2010 рік: Статистичний збірник. – К.: 2011 р.
8. Діяльність суб'єктів господарювання за 2011 рік: Статистичний збірник: К.: 2012 р.
9. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Послання Президента України до Верховної Ради України в 2011 році // www.prezident.ua
10. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України. – К.: ТОВ Август Трейд». – 2011. – 559 с.
11. Федоренко В.Г. / Інвестознавство. – 3–тє вид., допов. – К.: МАУП, 2004. – 480 с.: іл. – Біоліогр.: с. 470–472.
12. Гальчинский А.С. Неспособность власти сформировать конструктивную стратегию преобразования обуславливает ее бесперспективность // Зеркало недели №39 (09.09.2011) // www.dt.ua
13. Лановий В. Реформи полягають в отриманні прав на розподіл фінансових потоків // Українська правда (21.05.2012) // www.pravda.com.ua
14. Лановий В. Прокризовий бюджет, або Гроші на вітер Українська правда (05.03.2012) // www.pravda.com.ua
15. Федоренко А.В. Визначення та класифікація фінансових інвестицій як передумова удосконалення їх оподаткування // Економічна теорія. – 2010. – №2. – С. 70–86.
16. Корнеев В.В. Поведенческие финансы и инвестирование в экстенсивной экономике // www.iee.org.ua
17. Закон України від 17 травня 2012 року №4731–VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо системи програмних документів) // [zakon 1. Rada.gov.ua](http://zakon1.Rada.gov.ua)